

Els mots àtons en el parlar de Barcelona

I. PRONOM. — II. ARTICLE DEFINIT. — III. ADJECTIU POSSESSIU
IV. VERB. — V. ALTRES MOTS

II

15. L'article definit presenta en català les mateixes formes que l'acusatiu del pronom de tercera persona.

Formes I.	<i>lo</i> (l'),	<i>los</i> ,	<i>la</i> (l'),	<i>les</i>
Formes II.	<i>'l</i> ,	<i>'ls</i> ,	—,	—
Formes III.	<i>el</i> ,	<i>els</i> ,	—,	—

El barceloní emplea com a article masculí *l* davant vocal i *el* o *l* (Cp. n.º 11) davant consonant: *lábí* (l'avi), *lòmè* (l'home), *lèsklop* (l'esclop), *luñglòt* (l'unglot); *el fil* (el fill), *bèlnoí* (ve el noi); *ellòp* (el llop), *fèllit* (fer el llit) (Cp. n.º 12 pronom *el*); *lo* + *un* = *lún*, però també *leún*. — L'article femení és *l* davant vocal i *le* davant consonant: *lábíe* (l'avia), *lèske* (l'esca), *lèrbè* (l'herba), *lòlibe* (l'òliba), *luñgle* (l'ungla), *lemàre* (la mare). Però davant els mots començats amb *i* o *u* es deixa freqüentment d'elidir la *e* de l'article, la qual forma amb aquelles vocals resp. els diptongs *ei* i *eu* (Cp. n.º 10): *leidee* (la idea), *leístòrie* (la historia), *leubertúre* (la obertura), *leuñglade* (la unglada). Davant alguns altres mots trobem també *le* de preferència a *l*: *leire* (la ira), *leòst* (la host). — En les formes del plural constatem ací també (Cp. n.º 12) el canvi de *s* en *z* davant vocal o consonant sonora, l'assimilació de la *s* a una sibilant següent (amb reducció habitual de la geminada resultant), sa possible supressió davant *r* (però no la intercalació de la *e*, que dona les formes [e]lze, leze): *elzòmès* (els homes), *lezúngles*

(les ungles), *rentálzbidres* (rentar els vidres), *lezgelines* (les gallines), *elsábis* (els savis), *lesópēs* (les sopes), *lejòbēs* (les joves), *elcájs* (els xais), *elrējs* (els reis), *leròzes* (les roses). — Les dues formes de l'article masculí *lu* i *lus* (o *luz*) acaben de desaparèixer del llenguatge de Barcelona : ja no es troben sinó en alguna expressió estereotipada i en les combinacions *tot lo* i *tots los*, al costat, però, de *tot el* i *tots els* : *tòdlupà* o *tòllupá* (tot lo pa), *tòdzluzdiēs* (tots los dies). En canvi, s'ha generalitzat molt l'empleu d'un article neutre diferent del masculí, article neutre que revesteix la forma *lu* en tots els casos : *lubò* (lo bo), *lučkseptábblē* (lo acceptable), *delukēdius* (de lo que dius).

El barceloní emplea l'article definit davant els noms propis de persona; però davant els noms masculins començats en consonant substitueix l'article per la partícula *en*, pron. *en*, *eu*, &. (Cp. n.º 12, pronom *en*) amb una *ε* elidable darrera vocal altra que *i* o *u* (Cp. n.º 11) : *enkim* (en Quim), *evjenē* (en Gener), *ekánnersis* (a cà'n Narcís), *bēmpáu* (ve en Pau). Els mots *En*, *N'* i *Na*, empleats com a tractament en la llengua literaria, són llegits el primer com l'*en* de què acabem de parlar, el segon *n̄*, el tercer *nē* o *n̄*.

III

16. Els possessius àtons són *mon*, *ton*, *son* (pron. *mun*, *mun*, &. Cp. n.º 11 pronom *en*); *ma*, *ta*, *sa* (pron. *mē* o *m̄*. Cp. n.º 10 pronom *la*); *mos*, *tos*, *sos* (pron. *mus*, *muz*, &. Cp. n.º 11 pronom *les*); *mes*, *tes*, *ses* (pron. *mēs*, *mēz*, &. Cp. n.º 11 pronom *les*). Però el barceloní fa un ús molt limitat d'aquestes formes, que no apareixen sinó en algunes locucions estereotipades i en combinació amb alguns noms de parentiu : *emnebide* (en ma vida), *unēdōnēdēškāzē* (una dona de sa casa), *tunjermá* (ton germà) al costat de *elēujermá* (el teu germà), *sunábi* (son avi) al costat de *elsēwábi* (el seu avi). Són tan poc vivents, que molts, al llegir-les, donen una pronunciació erronia a la *o* de *mon*, *mos*, & : *o* en lloc de *u*: *mon cor* (expressió literaria) és llegit comunament *monkōr* en lloc de *munikōr*. Dins els pocs casos en què s'usen, és digne de notar-se *sunábiē* (son avia. Cp. en francès *son âme*).

IV

17. El barceloní fa àtones les tres persones del singular i la tercera del plural de l'indicatiu present del verb auxiliar *haver* quan, seguides d'un participi passat, formen part d'un perfet compost, per ex., en la combinació *he dinat*.

La forma àtona de la primera persona del singular és *i*, que, darrera vocal altra que *i* o *y*, esdevé *i* o *y* segons la segueixi una consonant o una vocal: *iditkenó* (he dit que no), *kwánibingút* (quan he vingut), *yáwidit* (jo ho [=w] he dit), *kéifet* (què he fet?), *sídidrēs* (si he dit res), *nóyeskrít pás* (no he escrit pas), *áreyēribát* (ara he arribat). En una pronunciació ràpida és possible *y*~ àdhuc darrera pausa o consonant: *yēribátáre* per *ieēribátáre* (he arribat ara). — *i* (hi) + *i* (he) = *ii*, [ɛ]i (hi) + *i* (he) > [ɛ]i: *hi he vist* pronunciació *iibist* o *ēibist*; *no hi he vist ningú*, pron. *nōibizningú* (Cp. *nōibizningú* = *no he vist ningú*); *i hi he* és pron. habitualment *iei*: *ieibistlēnēl* (i hi he vist a ell). *li* + *i* (he) és comunament reemplaçat per *liē*, *li* davant vocal: *yáliēdit* al costat de *yáliidit* (ja li he dit); *liērenkátunkēbēl* (li he arrencat un cabell). — Una forma menys usada és *ei* o *ey*.

En la pronunciació de Barcelona pot considerar-se com a normal la substitució de *a* per *ɛ* dins les tres formes àtones *ha*, *has*, *han*: — *ha* és, doncs, *ɛ* que pot ésser absorbida per una vocal precedent o següent: *ɛplurát* (ha plorat), *áreybingút* (ara ha vingut), *ɛribátēbúi* (ha arribat avui); — *has* és *es*, *ez*, *ee*, *ej*, *ɛ* (Cp. n.º 12 pronom *les*) amb una *ɛ* elidible (Cp. n.º 11): *ɛskentát* (has cantat), *yássupát* (ja has sopat), *kézdít* (què has dit?), *ɛjjirátelkáp* (has girat el cap), *tēēukklátēlzdít* (t'has xuclat el dits), *yátērentát* (al costat de *yátēzrentát*) (ja t'has rentat). El poble reemplaça sovint *has* per *hats*, pron. *ɛt*, *ed*, *et*, *ɛt*, *et*, *ed* amb *ɛ* elidible: *ɛtkentát*, *yátupát*, *kēddít*, *ɛjjirátelkáp*, *tēēukklátēlzdít*, *yátēdrentát* (al costat de *yátēdrentát*); — *han* és *en*, *eu*, *en*, *em* (Cp. n.º 12 pronom *en*) amb *ɛ* elidible (Cp. n.º 11): *ɛnkentát* (has cantat), *yánlēurát* (ja han llaurat), *nōndidrēs* (no han dit res), *nōmbulgúdbeni* (no han volgut venir).

V

18. Les preposicions àtones són *a*, *amb*, *de*, *en*, *per*.

a és *ε* : *bájjékázε* (vaig a casa), *udikεlémáre* (ho dic a la mare). Sovint desapareix, absorbida per una *a* o *ε* : *lεbáεpurtákázε* (la vaig portar a casa), *εnábεmezmurzá* (anàvem a esmorzar), *εnábεskumbrá* (anava a escombrar). La contracció d'aquesta preposició amb l'article masculí sona [*ε*]*l*, plural [*ε*]*ls* : *εlfilεdunáelεpáre* (el fill ho ha donat al pare). Però, en els circumstancials de lloc, el català fa equivalents (ja des d'antic) les dues preposicions *a* < AD i *en* < IN davant l'article; al fer-se la substitució de *lo* i *los* per *el* i *els* (V. n.º 1). *en ló* i *en los* esdevenen *εnel* i *εnεls* (equivalents a *el* = al i *εls* = als); *en la*, *en les*, *en l'* són llavors reemplaçats per *εnele* (*εnel* + *ε*, desinència del femení), *εneles*, *εnel~* (equivalents a *ele* = a la, *εles*, = a les, *el~* = a l'), i de les equivalències *εnel* = *el*, *εnele* = *ele*, &c. s'extreu un *εne* = *ε* (AD); aquesta concurrència de les dues formes *εne* i *ε* dins els circumstancials de lloc, es transporta al complement indirecte (i al directe); així, avui es diu *udikεlpáre* i *udikεnelpáre* (ho dic al pare), *dónεwelelmáre* i *dónεweεnelelmáre* (dóna-ho a la mare), com se diu *libistélekeře* i *libistenεlkaré* (l'he vist al carrer), *érelepláse* i *éreεnelepláse* (era a la plaça). Ara bé, de la mateixa manera que el català antic, dins els circumstancials de lloc, prefereix *en* a *a* davant els demostratius, el barceloní davant els demostratius dóna la preferència al seu *εne* (reduït ací naturalment a *εn~*) sobre *ε* en el complement indirecte (o directe) : avui se diu quasi exclusivament *udikεnekél* (ho dic a aquell), *dónεweεnekéstε* (dóna-ho a aquesta), com se diu *pújεnekéstεkedire* (puja en aquesta cadira), *bámenánekelébók* (vam anar en aquell bosc). *εn~* és avui empleat en lloc de *ε* (AD), no solament davant els demostratius (*aquest*, *aqueix*, *aquell*, *això*, *allò*), sinó davant *en*, *ell*, *algú*, *algún*; *εne* s'usa, alternant amb *ε* (AD), davant *mi*, *tu*, *qui*, *què*, *quin* (com davant l'article). Ex : *udéye-nevjáume* (ho deia a en Jaume), *εmbíelzεnéle* (envia'ls a ella), *uédit-εnelgú* (ho ha dit a algú), *méndónεméskenetú* (me'n dóna més que a tu), *εnekíwezdít* (a qui ho has dit?). *εne* i *εn~* poden reduir-se, com hem vist, a *ne* i *n~* (Cp. n.º 11).

amb és *em* davant consonant i *emb* davant vocal, amb una *e* elidable (Cp. n.º 11) : *bájjemtu* (vaig amb tu), *enábembél* (anava amb ell), *emlékláu* (amb la clau), *embélmertél* (amb el martell). La forma *embé* és rara a Barcelona; s'usa algú cop davant *qui*, *què*, *quin* : *embékibás* (amb qui vas?) al costat de *emkibás*. — [*e*]mb[*e*] pot reemplaçar l'[*]n[*e*], equivalent a *e*, de què hem parlat anteriorment; aquesta substitució té sobretot lloc davant *un* : *uiditémbúnnói* (ho he dit a un noi), *éméntrátembúnekáze* (hem entrat en una casa), però també *uiditémbél*, al costat de *uiditénél* (ho he dit a ell).

de és *dé* davant consonant i *d* davant vocal quan va darrera una plosiva, una nasal o una pausa; altrament, és *de* davant consonant i *d* davant vocal : *úndénuzáltres* (un de nosaltres), *tóddúne* (tot d'una), *dekípárlen* (de qui parlen?), *éredél* (era d'ell), *munédezdekóure* (monedes de coudre).

en és *en*, *eu*, *en*, *em*, *en* (segons el fonema inicial del mot següent), amb una *e* elidable (Cp. n.º 11) : *dekwátrenkwátre* (de quatre en quatre), *enlóksegú* (en lloc segur), *enémentère* (anem en terra), *bámbárke* (va en barca).

per és *per*. Avui aquest *per* reuneix les significacions de les dues preposicions antigues *per* i *per a* : *páseperkáze* (passa per casa), *bípertú* (vi per a tu). La reducció del nexa *per* a *per*, la retrobem en les combinacions *perkét*, *perkél*, *peré*, *perló*, *perená*, &c., en substitució de *perékét* (per aquest), *perékél* (per aquell), *perécó* (per això), *pereló* (per allò), *perená* (per anar).

El barceloní coneix les contraccions *pél* (pel, per al), *pél* (per l', per a l'), *péls* (pels, per als), *pél[e]* (per la, per a la), *péles* (per les, per a les), però les 2.ª, 4.ª i 5.ª són d'un ús molt més reduït que les 1.ª i 3.ª. La reducció de *perél* a *pél*, la retrobem en *pélgún*, usat al costat de *perélgún* (per algú, per a algú).

19. El barceloní posseeix, al costat d'un *que* tònic (escrit habitualment *què*) pronunciat *ké*, un *que* àton pronunciat *ke* o *k*, el qual pot ésser pronom relatiu, conjunció i adjetiu o adverb quantitatiu. Pronom relatiu, és subjecte o complement directe: *lómekéte* (l'home que ve), *ledónékéntré* (la dona que entra), *lekébólstú* (la que vols tu), *lekéstébe* (la que és teva); darrera les preposicions, trobem *ké* : *dónemélmertél* - *emkésfésyes* (dóna'm el martell,

amb què ho feies). Com a pronom interrogatiu, el barceloní emplea *ké* (*kébbòls*, què vols?); però, en canvi, *ké* és molt usat com a partícula introductora de proposicions interrogatives: *kébindrá* (que vindrà?), *kétnzdinés* (que tens diners?), *kémęjjerás* (que menjaràs?, est-ce que tu mangeras?, diferent de *kémęjjerás* què menjaràs? qu'est-ce que tu mangeras?). *que* conjunció és sempre àton: *búıkébingis* (vull que vinguis), *dıukézgròs* (diu que és gros); però en les combinacions de preposició + conjunció *que*, amb les quals, sota l'influència castellana, se troba sovint reemplaçada la simple conjunció *que* (en casos com *amb la condició de que no ho diguis*, traducció de *con la condición de que no lo digas*, en lloc de *amb la condició que no ho diguis*), sol pronunciar-se *ké* en lloc de *ké*: *emlekundisyódekénóudigis* (al costat de *emlekundisyó-kénóudigis*). Són exemples de *que* quantitatiu: *kéjen* (que gent!), *kempéntes* (que empentes!), *képlé* (que ple!), *kámplé* (que ample!).

20. La conjunció *i* és pronunciada *i*, *ıi*, *yı*: *elıitú* (ell i tu), *yöitú* (jo i tu), *túyıl* (tu i ell).

P. FABRA